

УДК 94:631.145(477.81)»196»
DOI: 10.33402/ukr.2018-31-38-45

Світлана ЛУК'ЯНЧЕНКО

*кандидат історичних наук
доцент кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
ім. гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9719-8871>
e-mail: svitlanakolibria@gmail.com*

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-х РОКІВ

Зазначено, що на початку 1960-х років в економічному секторі Української РСР стали яскраво виявлятися «негативні тенденції», спричинені недосконалістю діяльності раднаргоспів, а також низкою суб'єктивних чинників (значна зношеність основних виробничих фондів, деформована структура розміщення продуктивних сил, уповільненні темпи зростання реальних доходів населення тощо). У контексті аналізу агропромислового комплексу Рівненської обл. показано успіхи й невдачі партійно-радянського керівництва в розбудові основних галузей промисловості та сільського господарства, вказано на недоліки діяльності керівників окремих промислових підприємств. Відзначено, що Львівський раднаргосп і його управління недостатньо уваги приділяли підвідомчим підприємствам, слабо контролювали їхню роботу, не надавали конкретної допомоги в подоланні їх відставання й не забезпечували кваліфікованими кадрами.

Показано, що нереалізованими залишалися програми щодо пришвидшення технічного прогресу в усіх галузях промисловості, покращення техніко-економічних показників у промисловості й будівництві, а також упровадження досвіду підприємств, які ефективно використовували капіталовкладення, максимально зменшували затрати праці на одиницю продукції. Зазначено, що вирішення цих проблем давало б можливість підвищити рівень промислового виробництва, вирішити проблему працевлаштування незайнятого працюючого населення, забезпечити ефективніше використання природних ресурсів. Доведено невідворотність економічної реформи 1965 р., яка сприяла відновленню централізованої моделі управління на основі загальносоюзних галузевих міністерств і відомств. Вказано перспективний напрям подальших досліджень – аналіз життєвого рівня населення УРСР у 50–60-х роках ХХ ст. у контексті тогочасних соціально-економічних та суспільно-політичних процесів.

Ключові слова: КПУ, Рівненська обл., промисловість, економіка, стагнація, Держплан УРСР.

Агропромисловий комплекс західноукраїнського регіону на початку 1960-х років потребував нагальних невідкладних змін, що помітно в розрізі аналізу економічного сектору окремих західноукраїнських областей. Успіхи й невдачі в розбудові окремих галузей важкої/легкої промисловості та сільського господарства яскраво ілюструє Рівненська обл.

Проблеми розвитку агропромислового комплексу зазначеної області відображені здебільша в узагальнювальних працях або ж їх розглядають науковці у контексті значно ширших тематичних ніш, що актуалізує розвідку. Її основна мета – дослідити соціально-економічні процеси Рівненщини в першій половині 1960-х років. Джерельна основа – архівні матеріали (Центральний державний архів вищих органів влади та управління, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Державний архів Рівненської області) та матеріали місцевої преси.

Аналізуючи загальні тенденції розвитку агропромислового сектору Рівненської обл., необхідно передусім звернути увагу на доповідь першого секретаря Рівненського обкому Комуністичної партії України (КПУ) О. Денисенка «Про підсумки роботи серпневого (1964 р.) Пленуму ЦК КПУ і завдання партійних і господарських організацій області у подальшому прискоренню технічного прогресу, поліпшенню техніко-економічних показників у промисловості і будівництві», за підсумками якої прийнято постанову, в якій констатовано «певні успіхи у розвитку народного господарства і піднесення добробуту народу»¹.

У доповіді першого секретаря Рівненського обкому КПУ О. Денисенка зауважено, що з року в рік не використовуються асигнування на капітальні вклади в народне господарство. За 5 років семиріччя не освоєно 12 млн крб². У постанові вказано, що обсяг валового виробництва за 5 років зріс на 54 % замість 49 %, передбачених завданням. Понад план випущено продукції на понад 40 млн крб. Уведено в дію низку великих промислових підприємств, 140 тис. м² житла та підприємств культурно-побутового призначення. Продуктивність праці промисловості за роки семиріччя зросла на 35 %, у будівництві – на 28 %. Від зниження собівартості продукції зекономлено майже 4 млн крб³.

У постанові увага сконцентрована на вдосконаленні й підвищенні культури виробництва, покращенні техніко-економічних показників у роботі підприємств, будов і транспорту, пришвидшенні технічного прогресу в усіх галузях народного господарства. План семи місяців 1964 р. із випуску валової продукції виконано на 104,7 %, підрядних будівельно-монтажних робіт – 103,5 %, перевиконано також план із зростання продуктивності праці та зниження собівартості продукції⁴. Водночас вказано, що не всі керівники господарських органів та парткоми наполегливо й конкретно займалися питаннями покращення господарської діяльності підприємств і будов, підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження її собівартості, повнішого використання резервів виробництва⁵.

¹ Державний архів Рівненської області (далі – Держархів Рівненської обл.). Ф. 400. Оп. 2. Спр. 774. Арк. 4.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 25. Спр. 201. Арк. 38.

⁵ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2. Спр. 774. Арк. 4.

Незважаючи на те, що промисловість області за перших п'ять років семирічки щодо випуску валової продукції план перевиконала, все ж чимало підприємств Рівненщини залишалися боржниками держави – з їх вини народне господарство недоотримало продукції на 41 млн крб. У 1964 р. відставання не було ліквідовано⁶.

За 7 місяців 1964 р. 23 підприємства не виконали плану із випуску валової продукції, 35 – не впоралися із завданням щодо зростання продуктивності праці. Незадовільно працювали: Костопільський завод електровакуумного скла, Першотравнева паперова фабрика, Дубнівський м'ясокомбінат, Підприємства фірми «Горинь», п'ять харчокомбінатів тресту «Промпродтовари», торфопідприємство «Берестова».

Окремі підприємства не вжили необхідних заходів для покращення використання наявної техніки, особливо в харчовій промисловості, промисловості тресту «Культпобуттовари» та на будовах, допускалися великі прості устаткування, низькими залишалися його змінність і продуктивність, незадовільно здійснювалася механізація трудомістких робіт, що стримувало зростання продуктивності праці. Недостатньо використовували можливості зі скорочення термінів зниження вартості й підвищення якості капітального будівництва⁷.

Основна проблема Дубнівського м'ясокомбінату – холодильна установка. Цех здатен був переробляти 60 т м'яса на добу, а виробничі площі холодильника забезпечували збереження тільки 220 т. Це призводило до того, що середньодобовий виробіток становив тільки 30 % від виробничих можливостей. Водночас понад 3 роки на комбінаті перебувала швидкозаморожувальна установка вартістю 4 000 крб, але ні керівництво підприємства, ні управління м'ясо-молочної промисловості Львівського раднаргоспу її не використовувало⁸. У 1963 р. закінчився судовий процес, який виявив значні зловживання керівництва, однак висновків не зроблено. На м'ясокомбінаті тривала безгосподарність, виявлено недостачу м'ясної продукції в понад 20 т, а підприємство з місяця в місяць не виконувало планових показників⁹.

На Дубнівському літейно-механічному заводі з 1962 р. не використовували імпортного обладнання для виготовлення покрівельного листа вартістю 30 тис. крб. Як і керівники Рівненського тресту «Культпобуттоварів». Управління Львівського раднаргоспу не вирішило питання використання цього обладнання. На цьому ж підприємстві півтора року перебував мостовий кран, потрібен для механізації трудомістких робіт, але через безвідповідальність керівників він не був встановлений – згодом переданий іншому підприємству¹⁰.

Значними виявилися недоліки в роботі підприємств цукрової промисловості. Ручна праця у виробничих процесах становила близько 30 %. Не механізовано трудомісткі роботи: розбивання вапняного каменю, вантаження його до печі, погано механізовано склади готової продукції¹¹. Водночас способи механізації використано не повністю, спостерігається часте простоювання в наслідок ремонту, відсутності запасних частин і незадовільного обслуговування.

⁶ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 201. Арк. 38.

⁷ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2. Спр. 774. Арк. 5.

⁸ Там само. Арк. 9.

⁹ Там само. Арк. 40.

¹⁰ Там само. Арк. 41.

¹¹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління (далі – ЦДАВО України). Ф. 27. Оп. 22 Спр. 1483. Арк. 135.

Кращі цукрові заводи УРСР досягли значних успіхів у зменшенні вмісту робочої сили у процесі переробки буряку і досягли рівня 16–18 чол./днів на переробці 1 000 ц. У Рівненській обл. ці показники були набагато гіршими: на Корецькому цукровому заводі – 39,2 чол./днів, Бабино-Томахівському – 37,6 чол./днів, Мізочському – 27,4 чол./днів, Шпанівському – 23,7 чол./днів, Дубнівському – 23,6 чол./днів. Ці приклади демонструють великі резерви¹².

Упродовж 1961–1964 рр. цукрові заводи Рівненщини затратили понад 350 тис. крб на купівлю засобів автоматизації. Однак тільки 20 % використовували у виробничих процесах. У 1963 р. на Дубнівському цукровому заводі допущено 23 870 пудів понад планових втрат цукру у виробництві й 18 тис. ц понад планових втрат буряку при його збереженні. Такі ж понад планові втрати мали Шпанівський і Бабино-Томахівський цукрові заводи. Загалом ця галузь області за рахунок понад планових втрат не додала народному господарству 65 тис. пудів цукру, а в області у цей період спостерігалися черги за ним¹³.

Відзначаючи недоліки роботи промислових підприємств, організацій і будов області, необхідно зауважити, що Львівський раднаргосп, а також Головлівбуд ще не достатньо приділяли уваги розвитку промисловості й будівництва в Рівненській обл. Особливі претензії були до Головлівбуду¹⁴. У 1965 р. обсяг капіталовкладень у народне господарство області значно збільшився порівняно з 1964 р. Мало розпочатися будівництво заводу азотно-рідких добрив, фабрики нетканних матеріалів, розширення заводу тракторних запасних частин тощо. Для забезпечення виконання планів будівництва 1965 р. необхідно було створити індустріальну базу. Незважаючи на неодноразову постановку питання про її створення, ні Головлівбуд, ні раднаргосп його не вирішували¹⁵.

Будівництво Любомирського силікатного заводу Львівський раднаргосп законсервував при затратах виробництва у понад 30 % загальної вартості. Після передачі цього об'єкта Міністерству будівництва УРСР, останнє вивезло обладнання на заводи інших областей, а побудовані будинки не експлуатувалися¹⁶.

Виробництво основного виду стінного матеріалу – цегли – на 1965–1970 рр. Львівський раднаргосп планував на рівні 1962 р. на основі того, що цегла – не прогресивний будівельний матеріал, водночас інших стінних матеріалів в області промисловість раднаргоспу не освоюватиме. «Чим же управління Львівського раднаргоспу мало перекрити дефіцит у 30 млн штук цегли?», – запитував перший секретар Рівненського обкому КПУ¹⁷.

На його ж думку, не можливо було миритися з тим, що будівництво Здолбунівського комбінату виробничих підприємств потужністю 35 тис. кубометрів збірного залізобетону в рік здійснюється протягом 6 років. Таке становище ставило під загрозу виконання планів капітального будівництва в області в 1965 р.¹⁸.

¹² Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2 Спр. 774. Арк. 42.

¹³ Там само.

¹⁴ Радянська Україна. 1964. 12 травня. С. 1.

¹⁵ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2 Спр. 774. Арк. 48.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само. Арк. 49.

У Рівненській обл. нараховувалася велика кількість працездатного, але не зайнятого працюю населення. Незрозумілою була позиція Львівського раднаргоспу, Українського раднаргоспу і Держплану УРСР, які, незважаючи на пропозиції, проектом народно-господарського плану наступної п'ятирічки не передбачали таких підприємств в області, які забезпечили би працевлаштування незайнятого населення. Найнеобхіднішими в Рівненській обл. були бавовняно-паперовий комбінат, підприємства комплексної переробки деревини, базальту й інших природних ресурсів. Вирішення цих проблем давало б можливість підвищити рівень промислового виробництва, певною мірою вирішити проблему працевлаштування незайнятого працюю населення, ефективніше використовувати природні ресурси¹⁹.

Червоноармійський промкомбінат у тресті «Промкультпобуттоварів» уважали непоганим підприємством. Плани валової продукції він виконував на 101,7 %, але за цими цифрами крилися безвідповідальність, відсутність принципності. Промкомбінат був знятий із кредитування за систематичні неплатежі по займах Держбанку. За 7 місяців 1964 р. бази й торгівельні організації повернули підприємству готової продукції на 74,6 тис. крб. Керівники комбінату почали завантажувати свою продукцію без замовлень. Не дивно, що підприємства цього тресту із 19 запланованих організаційно-технічних заходів щодо вдосконалення технології виробництва і впровадження передових методів праці не виконали 6 (1964). Однак не продумані до кінця заходи не вирішують проблем виробництва і не відповідають вимогам, що зростають²⁰.

Державний план капіталовкладень у народне господарство області за 7 місяців 1964 р. виконано на 88 %, внаслідок чого не освоєно понад 2 млн крб. Рівненський будівельно-монтажний трест, хоча й виконав семимісячний план будівельних робіт, проте не зробив цього щодо низки важливих об'єктів. «Головльвівбуд» не вирішив питання створення у Рівненській обл. індустріальної бази будівництва, що ставило під загрозу будівництво низки важливих об'єктів у 1965–1967 рр. Чимало керівників підприємств й організацій на вересень 1964 р. не забезпечили видачі технічної документації, що негативно позначилося на темпах будівництва в 1965 р.²¹

Львівський раднаргосп і його управління недостатньо приділяли уваги підвідомчим підприємствам, слабо контролювали їх роботу та не надавали конкретної допомоги для подолання відставання й забезпечення кваліфікованими кадрами. На багатьох підприємствах слабо впроваджували передовий досвід. При розробці планів та організаційно-технічних заходів не враховували передового досвіду виробництва²².

Серед завдань Пленуму Рівненського обкому КПУ необхідно виділити:

- 1) реалізацію програми щодо пришвидшення технічного прогресу в усіх галузях народного господарства, різке підвищення продуктивності праці, збільшення випуску продукції та зниження її вартості;

- 2) продовження роботи із вдосконалення і підвищення культури виробництва, освоєння проектних потужностей у стислі терміни, виявлення резервів і

¹⁹ ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 25. Спр. 1919. Арк. 70.

²⁰ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2. Спр. 774. Арк. 44.

²¹ Там само. Арк. 5.

²² Там само. Арк. 6.

можливостей для значного покращення техніко-економічних показників у промисловості й будівництві;

3) узагальнення та впровадження досвіду підприємств, які успішно домагалися ліквідації збитковості виготовлених виробів, ефективного використання капіталовкладень, площ, машин, механізмів та устаткування, максимального зменшення затрати праці на одиницю продукції²³.

Бюро Рівненського обкому КПУ від 14 січня 1964 р. розглядало питання «Про стан виконання плану і заходи подальшому розширенню асортименту та поліпшення якості продукції підприємствами легкої промисловості»²⁴. На ньому констатували, що з початку семирічкі випуск продукції легкої промисловості підприємствами області зріс на 74,7 %. Рівненська швейна фабрика за 11 місяців 1963 р. за наявності всіх можливостей не виконала плану з дитячих дошкільних пальто. Якість виробів була низькою. За 11 місяців 1963 р. фабрика отримала 5 рекламаций. Мали місце зниження сортності чоловічих костюмів і повернення їх на переробку. Незважаючи на те, що в 1963 р. фабрика випускала обмежений асортимент виробів, на 1964 р. знято з виробництва жіночі та дитячі пальта, які користувалися попитом у населення області. У 1964 р. заплановано випуск лише ватних курток, чоловічих, хлоп'ячих костюмів²⁵.

Невиконання плану щодо асортименту, наявність фактів випуску продукції низької якості, стремління перейти на виробництво простої і дуже обмеженої в асортименті продукції свідчили про те, що керівництво фабрики не приділяло належної уваги необхідності збільшення асортименту та покращення його якості²⁶. Належно не вивчено попит населення, не налагоджено зв'язку між заготовчими швейними цехами і безперебійною роботою устаткування²⁷.

На Дубнівському філіалі Львівської трикотажної фірми «Промінь» за 11 місяців 1963 р. кількість рекламаций порівняно з відповідним періодом 1962 р. збільшилася. Керівництво Львівської трикотажної фірми, зловживаючи підлеглістю філіалу, часто збувало Дубнівській трикотажній фабриці забраковану на головному підприємстві сировину, не постачала необхідних матеріалів і запчастин²⁸.

На підприємствах легкої промисловості тресту «Культпобуттоварів» із запланованих 47 найменувань виробів за 11 місяців 1963 р. не виконано план щодо 16 виробів і з цієї причини не додано продукції на суму 346,2 тис. крб. Якість виробі – низька. За 11 місяців 1963 р. за збут базам продукції низької якості трест виплатив штрафів на суму 1 580 крб. Із 1 379 пар валянок «Укроптвзуттоторгу», які перевірила база, забраковано 183 (13,5 %). У 1963 р. допущено чималі збитки на Червоноармійському промкомбінаті – велику кількість низькоякісних валіз і застібок «блискавка»²⁹.

Незадовільний стан на підприємствах легкої промисловості та тресту культурно-побутових товарів із виконанням планів з асортименту освоєння нових

²³ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2. Спр. 774. Арк. 6–7.

²⁴ Там само. Спр. 775. Арк. 3.

²⁵ Там само. Арк. 4.

²⁶ Радянська Україна. 1964. 25 жовтня. С. 1.

²⁷ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2. Спр. 775. Арк. 4.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

виробів, які користувались би попитом у населення, свідчили, що курівники тресту, підприємства Львівського раднаргоспу не приділяли належної уваги визначенню попиту населення, покращенню організації праці, удосконаленню технології виробництва, значному покращенню якості виробів.

Управління швейної, текстильної і трикотажної промисловості та виробництва культурно-побутових товарів допускали зволікання у вирішенні питань, що забезпечували нормальну роботу підлеглих підприємств, не надавали необхідної допомоги та без відома обкому й торговельних організацій області знімали з планів виробництва випуск низки виробів, які користувалися попитом у населення³⁰. На льонокомбінаті на 1964 р. не вирішено до кінця питання про реалізацію лляного та напівляляного непросоченого та непрофарбованого брезенту³¹.

Отже, агропромисловий комплекс Рівненської обл. потребував нагальних невідкладних змін. Тенденції області притаманні і для більшості західноукраїнських областей. Негативні процеси у промисловому секторі регіону змушували партійне керівництво СРСР провести реформи в галузі. У вересні 1965 р. пленум ЦК КПРС ухвалив постанову «Про поліпшення управління промисловістю, удосконалення планування та посилення економічного стимулювання промислового виробництва» – у країні розгорнулась т. зв. косигінська економічна реформа, яка визначила основні тенденції розвитку промисловості СРСР та окремих союзних республік на наступний період радянської історії.

REFERENCES

1. Radianska Ukraina, 1964, 12 travnia, 1 [in Ukrainian].
2. Radianska Ukraina, 1964, 25 zhovtnia, 1 [in Ukrainian].

Svitlana LUKIANCHENKO

AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE RIVNE REGION IN THE FIRST HALF OF THE 1960S

It is noted that in the early 1960s in the Ukrainian SSR economy the «negative tendencies» caused by the imperfection of activities of Regional Economic Soviets, as well as a number of subjective factors (significant shabbiness of the basic production funds, deformed structure of the allocation of productive forces, slowing down in real income growth). While analyzing the agro-industrial complex of the Rivne region, the successes and failures of the party-Soviet leadership in the development of major industries and agriculture are shown, and the shortcomings of the heads of individual industrial enterprises are pointed out. It was stressed that the Lviv Regional Economic Soviet and its management paid insufficient attention to subordinate enterprises. He weakly supervised their work and did not provide specific assistance in overcoming their backwardness, nor provided qualified personnel.

It has been shown that such programs as accelerating technological progress in all industries, improving technical and economic indicators in industry and construction, as well as implementing the experience of enterprises that have effectively used capital investment, have minimized labor costs per unit of output, remained unfulfilled. Solving these problems

³⁰ Держархів Рівненської обл. Ф. 400. Оп. 2. Спр. 775. Арк. 4.

³¹ Там само. Арк. 5.

---

would allow increasing the level of industrial production, to solve the problem of employment of unemployed people, to use natural resources more effectively. The author argues that the economic reform of 1965, which helps to the restoration of a centralized governance model based on Union-wide sectoral ministries and agencies, was inevitable. Further research prospects are the analysis of the living standards of the USSR population in the 1950s and 1960s in the context of the current socio-economic and socio-political processes.

Keywords: Communist Party of Ukraine (KPU), Rivne region, industry, economy, economic stagnation, State Planning Committee of the USSR.